

Det specialpedagogiska arbetet för att stödja lärare inom garantin för tidiga stödinsatser

Tematisk kvalitetsgranskning
Diarienummer: 2022:8799

Tematisk kvalitetsgranskning

Varje år gör Skolinspektionen ett antal tematiska kvalitetsgranskningar inom viktiga områden. Då granskar vi verksamheters kvalitet inom ett avgränsat tema. Granskningen görs i förhållande till nationella mål och riktlinjer samt aktuell forskning. Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade verksamheterna och dels i denna övergripande rapport. De iakttagelser och slutsatser som presenteras i rapporten baseras på verksamheterna som har granskats, och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa: Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Tematisk kvalitetsgranskning 2023

Diarienummer: 2022:8799

ISBN 978-91-988759-4-2

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Stora kvalitetsbrister i majoriteten av skolorna	5
Vanligt med arbets sätt som inte säkerställer att alla elever med stödbehov fångas upp.....	6
Samsyn och nära samarbete är ännu inte etablerat vid många av skolorna	6
Skolorna saknar utvecklade rutiner	6
Arbetet med tidiga stödinsatser har sällan ämnesfokus.....	7
Inledning	8
Skolinspektionen granskar kvaliteten i samrådsarbetet	8
Samråd inom garantin för tidiga stödinsatser	9
Skolverket delar in garantin i fyra moment	9
Därför har Skolinspektionen granskat det specialpedagogiska arbetet för att stödja lärare inom garantin för tidiga stödinsatser.....	10
Risk att samråd inte förbereds eller organiseras så att personal med specialpedagogisk kompetens kan bidra med kompetens	10
Risk att samråd genomförs utan personal med specialpedagogisk kompetens.	11
Syfte och frågeställning	13
Avgränsning	13
Granskningens genomförande	14
Det här visar granskningen	16
En majoritet av skolorna behöver utveckla samrådsarbetet	16
Arbetet med att förbereda för samråd	17
Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens har sällan etablerat ett nära samarbete	18
På skolor saknas en gemensam förståelse för garantins syfte, mål och utmärkande begrepp	19
Skolorna saknar ofta rutiner för samråd.....	20
Behov av kompetensutveckling fångas ofta vid skolorna, men inte alltid inom garantins område.....	21
Personalens samråd är sällan av hög kvalitet.....	21

En majoritet av de granskade skolorna behöver utveckla arbetet med att analysera resultaten av de obligatoriska materialen	22
Otydligt hur samråd används för att planera och utvärdera stöd på många skolor	24
Övriga iakttagelser som påverkar kvaliteten när lärare och specialpedagogisk personal samråder	26
Resultat från kartläggningsmaterialen används ibland för att utvärdera förskolors kvalitet	26
Vissa skolor använder de obligatoriska materialen för att identifiera elever som behöver extra utmaningar	27
Avslutande diskussion	28
De svårbedömda eleverna riskerar att inte få sina behov tillgodosedda	29
Gedigna förberedelser är en förutsättning för ett gott specialpedagogiskt stöd till lärarna	30
Ämnesspecifik kompetensutveckling efterfrågas för att utveckla undervisningen	31
Samråd om vilket stöd som fungerar har potential att leda till ett lärande för alla.	31
Huvudman och rektorn behöver skapa förutsättningar för samråd	32
Referenser	34
Bilagor	36
Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier	36
Förberedelser för samråd inom garantin för tidiga stödinsatser	36
Genomförande av samråd inom garantin för tidiga stödinsatser	36
Bilaga 2 Metod och urval	37
Bilaga 3 Granskade verksamheter	40
Bilaga 4 Referenspersoner	42
Bilaga 5 Rättslig reglering	43

Sammanfattning

Hösten 2019 infördes garantin för tidiga stödinsatser. Den syftar till att ge elever rätt stöd i rätt tid och stärka skolornas arbete med svenska, svenska som andraspråk och matematik.

För att uppnå detta ska lärare och förskollärare¹ få stöd av personal med specialpedagogisk kompetens om det utifrån användning av ett nationellt kartläggnings- eller bedömningsmaterial finns en indikation på att eleven har svårigheter. Läraren ska i sådant fall göra en särskild bedömning av elevens kunskapsutveckling i samråd med personal som har specialpedagogisk kompetens. Läraren ska också få stöd av personal med specialpedagogisk kompetens vid planering och uppföljning av stödinsatser.

Skolinspektionen har i tidigare granskning sett att lärare kan sakna stöd av personal med specialpedagogisk kompetens när de bedömer elevernas kunskapsutveckling. Det kan leda till att alla elever med stödbehov inte identifieras och får det stöd som de behöver. Tidigare granskning visar också på risken att lärare inte får tillgång till specialpedagogisk kompetens i arbetet med att utveckla och anpassa undervisningen.

Mot den bakgrunden har Skolinspektionen granskat kvaliteten i det specialpedagogiska stödet till lärare genom samrådsarbete på 30 grundskolor med årskurserna F–9, där det är säkerställt att det finns tillgång till personal med specialpedagogisk kompetens inom förskoleklass och lågstadium. Granskningen är en del i ett pågående regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera garantin för tidiga stödinsatser. Uppdraget kommer att slutredovisas i december 2024.

I rapporten visar vi på utvecklingsområden i arbetet och lyfter de framgångsfaktorer som har identifierats i granskningen.

Stora kvalitetsbrister i majoriteten av skolorna

Utifrån Skolinspektionens kvalitetskriterier har 25 av de 30 granskade skolorna behov av utveckling inom det granskade området. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 30 verksamheter som har granskats och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena.

Samtliga iakttagelser nedan rör skolornas samrådsarbete.

Resultatet innebär att personal med specialpedagogisk kompetens, i en majoritet av skolorna, inte med tillräcklig kvalitet stödjer de lärare som undervisar skolans yngre elever, så att undervisningen utvecklas och anpassas i syfte att främja elevernas språkliga och matematiska utveckling. Eftersom de skolor som ingår i granskningen har personal med

¹ Fortsättningsvis, i rapporten, avser begreppet lärare både förskollärare och lärare.

specialpedagogisk kompetens är det oroande att samrådsarbetet inte kommit längre, trots rådande förutsättningar.

Vanligt med arbetssätt som inte säkerställer att alla elever med stödbehov fångas upp

Det är mycket vanligt att lärare före den särskilda bedömningen själva gallrar i resultatet av de obligatoriska materialen. Därmed finns en risk att inte alla elever som uppvisar indikation på behov av stöd finns med vid samråd om stöd med personal med specialpedagogisk kompetens, utan endast elever som uppvisar tydliga stödbehov. Detta kan också göra att lärarens föreställningar om vilka elever som kan ha stödbehov påverkar urvalet, och att aspekter som kön eller elevens bakgrund därför vägs in mer eller mindre medvetet. Skolinspektionen anser att det är allvarligt att samrådsarbetet inte alltid omfattar alla elever som bör omfattas. De flesta av de granskade skolorna behöver därför utveckla sitt arbete med särskild bedömning.

Det förekommer också att den särskilda bedömningen sker under terminsvisa större elevkonferenser. Under dessa konferenser avhandlas samtliga elever i årskursen eller stadiet och mötena fyller flera olika syften. Därmed kan det vara svårt att få särskild bedömning att rymmas, för alla elever som visar indikation på att inte uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper för årskurs 1 eller årskurs 3.

Samsyn och nära samarbete är ännu inte etablerat vid många av skolorna

Vid en majoritet av de granskade verksamheterna framkommer att det saknas ett nära samarbete mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens inom arbetet med garantin för tidiga stödinsatser.

Personalen saknar ofta en tydlig och delad bild av garantins syfte och mål. Endast ett fåtal skolor har en gemensam förståelse för dess utmärkande begrepp ("visa indikation", "särskild bedömning" och "samråd") och använder dem. På grund av att det ofta saknas en gemensam förståelse finns risk att samråd med personal med specialpedagogisk kompetens inte sker på det sätt som är tänkt. Det kan leda till att elever i behov av stödinsatser inte får det stöd de behöver tidigt under sin skolgång.

Skolorna saknar utvecklade rutiner

En majoritet av skolorna saknar rutiner för hur lärare och personal med specialpedagogisk kompetens ska samråda. Det indikerar att det specialpedagogiska stödet till lärarna inte har blivit en etablerad del i skolornas arbete. På de skolor där rutiner saknas riskerar samråden att inte genomföras ändamålsenligt eller, i värsta fall, inte alls. Det föreligger också en risk att samarbetet blir personberoende, och därför sårbart. Gemensamma rutiner som lärare och personal med specialpedagogisk

kompetens tillsammans arbetar utifrån är ett sätt att nå samsyn, kontinuitet och likvärdighet.

Arbetet med tidiga stödinsatser har sällan ämnesfokus

Det stöd som sätts in är ofta specialpedagogiskt stöd utanför klassrummet, och det är ovanligt att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samverkar om sådant stöd i granskade skolor. Granskningen visar också att de extra anpassningar som lärare och personal med specialpedagogisk kompetens tar fram i samråd ofta är generella. Anpassningarna utifrån vad materialen har visat ur ett ämnesperspektiv är inte alls lika vanligt förekommande.

Fokus i arbetet ska enligt garantin för tidiga stödinsatser vara att identifiera behov av extra anpassningar och att i samråd utveckla och följa upp sådana. I detta har skolorna även möjlighet att använda de obligatoriska kartläggnings- och bedömningsmaterialen som underlag för att utveckla undervisningen i syfte att möta behov hos fler elever, men granskningen visar att det är ovanligt.

Inledning

Denna kvalitetsgranskning genomförs som en del av Skolinspektionens regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera garantin för tidiga stödinsatser under perioden 2019–2024.²

Garantin syftar till att elever med behov av stöd upptäcks tidigt och får adekvata stödinsatser. Personal med specialpedagogisk kompetens har fått ett tydligt definierat uppdrag i garantin: att delta i arbetet med de särskilda bedömningarna av elevernas kunskapsutveckling samt planering, utformning och uppföljning av stödinsatser.³ Avsikten är att lärare ska få stöd i sina bedömningar av elevens kunskapsutveckling för att kunna avgöra om eleven är i behov av stödinsatser och även att specialpedagogisk kompetens ska kunna bidra till att stödinsatserna blir bättre utformade.⁴

Skolinspektionen granskar kvaliteten i samrådsarbetet

Det är kvaliteten i hur den specialpedagogiska kompetensen kommer lärarnas arbete till del, genom samrådsarbetet, som är fokus för den här tematiska kvalitetsgranskningen.

Av skollagen framgår att ansvarig lärare ska samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid tre tillfällen:

1. Vid en särskild bedömning av en elevs kunskapsutveckling i förskoleklassen och lågstadiet om det finns indikation på att eleven inte kommer att uppfylla de kriterier för bedömning av kunskaper i svenska, svenska som andraspråk och matematik som gäller för den aktuella skolformen.
2. Vid planering av stöd (extra anpassningar) när det i förskoleklassen eller lågstadiet framkommer att sådant stöd behöver ges i svenska, svenska som andraspråk eller matematik.
3. I slutet av förskoleklassen och i slutet av lågstadiet vid uppföljning av sådant stöd (extra anpassningar) som har getts i svenska, svenska som andraspråk och matematik.⁵

² U2018/03700/S (delvis), U2018/03704/S, U2018/03700 (delvis), U2021/02259.

³ Regeringens proposition. Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Prop. 2017/18:195, s. 57.

⁴ Regeringens proposition. Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Prop. 2017/18:195, s. 33.

⁵ 3 kap. 4 a § skollagen (2010:800).

Samråd inom garantin för tidiga stödinsatser

Garantin för tidiga stödinsatser började gälla läsåret 2019/20.⁶ Garantin infördes för att öka likvärdigheten och stärka skolornas arbete med att utveckla elevernas kunskaper inom svenska, svenska som andraspråk och matematik. Den omfattar förskoleklassen och lågstadiet (i grundskolan, sameskolan och specialskolan⁷) och syftar till att alla elever som är i behov av stödinsatser för sin språkliga (svenska) och matematiska utveckling ska få rätt stöd i rätt tid.⁸

Skolverket delar in garantin i fyra moment

Skolverket delar in garantin i fyra moment som de benämner:

1. obligatoriska kartläggnings- och bedömningsmaterial
2. särskild bedömning i samråd
3. undervisning och stödinsatser
4. uppföljning och överlämning i samråd.

Skolinspektionen har granskat delar av det första momentet i en tidigare kvalitetsgranskning.⁹ I den här kvalitetsgranskningen är det de tre sistnämnda momenten som är aktuella, eftersom det är här lärare och personal med specialpedagogisk personal ska samråda.

Vid garantins moment två ska lärare, i samråd med personal med specialpedagogisk kompetens, göra en särskild bedömning av elevers kunskapsutveckling i de fall det finns en indikation på att eleven inte kommer att uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper i svenska, svenska som andraspråk och matematik. Avsikten är att personal med specialpedagogisk kompetens ska vara ett stöd för ansvarig lärare vid den särskilda bedömningen. Enligt förarbetena är det önskvärt att samråd i första hand genomförs tillsammans med en specialpedagog eller en speciallärare, då de genom sin specialistkunskap som regel har bättre förutsättningar att bedöma om en elev är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.¹⁰ Bedömning av elevers prestationer som görs av lärare och personal med specialpedagogisk kompetens tillsammans antas också det öka lärarnas kompetens.¹¹

⁶ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 72.

⁷ Skolformen anpassade grundskolan (tidigare grundsärskolan) kommer att ingå i garantin från och med 2024-07-01.

⁸ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 28 f.

⁹ Skolinspektionen (2020) *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning. Dnr SI 2019:6183.

¹⁰ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 54 och 86.

¹¹ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 54.

Om en elev vid den särskilda bedömningen anses vara i behov av extra anpassningar för sin språkliga eller matematiska utveckling ska de planeras i samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens och skyndsamt ges till eleven. Vidare är avsikten med att samråda vid planering av extra anpassningar att säkerställa att insatserna blir utformade utifrån elevens behov. Samråd ska också, i det fjärde momentet, ske vid uppföljning av de extra anpassningar som har getts. En sådan uppföljning ska göras i slutet av förskoleklassen och i slutet av lågstadiet och resultatet av uppföljningen ska lämnas över till den lärare som ska ansvara för eleverna i nästa årskurs.

Därför har Skolinspektionen granskat det specialpedagogiska arbetet för att stödja lärare inom garantin för tidiga stödinsatser

Risk att samråd inte förbereds eller organiseras så att personal med specialpedagogisk kompetens kan bidra med kompetens

Tidigare resultat inom regeringsuppdraget att utvärdera garantin för tidiga stödinsatser visar att skolor inte förbereder eller organiserar arbetet med garantin på sätt som främjar samråd mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. Det kan handla om att skolan inte lyckats skapa gemensam förståelse för garantin och för varje elevs rätt att få stöd, skapa kapacitet och rutiner för att kunna genomföra garantin, eller nå samsyn om garantins specifika begrepp ("visa indikation", "särskild bedömning" och "samråd").

Skolinspektionen har tidigare sett att många lärare upplever att de inte har tillräcklig kännedom om garantin för tidiga stödinsatser. I en enkät som genomfördes vårterminen 2022 framkom att garantin inte var väl känd av de lärare i skolan som arbetar med garantin. Samtidigt visade enkäten att en stor andel av den specialpedagogiska personalen däremot upplevde sig vara välinformerade och ha god kännedom om garantin.¹² Att lärare och specialpedagogisk personal skiljer sig åt innebär en risk för ett svagt samarbete mellan personalgrupperna.

Vid en tidigare tematisk kvalitetsgranskning framkom att det vid flera av granskningens 30 skolor inte hade skapats någon samsyn gällande innebörden av garantins specifika begrepp "visa indikation", "särskild bedömning" och "samråd" inför arbetet med garantin i förskoleklassen.¹³ Även om resultatet är hämtat från förskoleklassen finns risk för att detta skulle kunna vara aktuellt även i lågstadiet.

¹² Skolinspektionen (2022) Delredovisning II av regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Dnr 2018:8016.

¹³ Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning, dnr 400–2019:6183.

I enkäten 2022 ser Skolinspektionen även att rutiner för vad, hur, när och av vem något ska göras inom garantin inte alltid är på plats. Både lärare och personal med specialpedagogisk kompetens menar att garantin inte har fungerat väl för alla elever beroende på bristande rutiner. Enkätsvaren visar bland annat att tidpunkter för samråd inte alltid finns inlagda i skolans planering (årshjul).

Sedan tidigare vet Skolinspektionen att många lärare och personal med specialpedagogisk kompetens upplever att de inte har tillräcklig kompetens för att genomföra garantin för tidiga stödinsatser med god kvalitet för alla elever. I enkäten 2022 framkommer att det finns en efterfrågan på kompetensutveckling hos båda personalgrupperna inom både det språkliga och, i något större utsträckning, det matematiska området. Lärare efterfrågar kunskap om hur de ska arbeta vidare med svårigheter som uppmärksammats genom de obligatoriska materialen och för hur de ska arbeta med elever som trots stödinsatser riskerar att inte uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper. De efterfrågar också mer stöd för att genomföra garantin med elever som har annat modersmål än svenska.

Risk att samråd genomförs utan personal med specialpedagogisk kompetens

I de fall samrådsarbetet inom garantin inte genomförs med kvalitet finns risk att elever inte får adekvat anpassning av undervisningen eller det stöd som behövs för att kunna utvecklas så långt som möjligt inom det språkliga och matematiska området. Det stöd till lärare som garantin föreskriver, där de genom samråd med specialpedagogisk personal ska få tillgång till dennas specifika kompetens, finns inte alltid. Därmed finns risk att lärare blir lämnade ensamma med uppgiften att genomföra garantin.

Tidigare resultat visar att skolor inte i tillräcklig utsträckning samråder inom ramen för garantin för att på det sättet säkerställa att alla elever får den undervisning och det stöd de är i behov av. I Skolinspektionens granskning av arbetet med garantin i förskoleklassen 2020 framkom att lärare vid hälften av de 30 granskade skolorna inte har genomfört någon särskild bedömning i samråd med personal med specialpedagogisk kompetens.¹⁴

Ibland finns regelbundet inplanerade avstämningar mellan lärare och specialpedagogisk personal, ibland finns personal med specialpedagogisk kompetens endast tillgänglig på förfrågan. Lärarna upplever dock inte alltid att de får tillräckligt med stöd när de själva behöver be om avstämningar. Skolverket menar att dessa skillnader riskerar att undergräva likvärdigheten i garantin och också påverka vilket stöd eleverna får.¹⁵ Insatt stöd i form av extra anpassningar följs dessutom sällan upp av

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Skolverket (2021). Uppföljning av obligatoriska kartläggningsmaterial i förskoleklass och bedömningsstöd i årskurs 1. Rapport 2021:8.

personalgrupperna tillsammans.¹⁶ Det finns risk att personalgrupperna inte tillsammans samtalar om vilket stöd som fungerar, eller att de inte reflekterar över vad som kan påverka elevers resultat. Skolinspektionen har tidigare noterat att det ibland saknas en koppling mellan elevers behov av stöd och de insatser skolan genomför. Ibland ges stöd på sätt som endast utgör anpassningar av undervisningens form, i syfte att hjälpa elever som är i behov av exempelvis ökad struktur, tydligare instruktioner eller förändrad grupp sammansättning.¹⁷ Även om detta är bra anpassningar är det av vikt att stödet även syftar till elevers utveckling inom ämnet. Eleverna riskerar annars, trots anpassningarna, att inte utvecklas i riktning mot målen inom svenska, svenska som andraspråk och matematik.

Risk för att arbetet inte genomförs likvärdigt

Garantin syftar till en ökad likvärdighet för eleverna i skolan. Enkäten 2022 visar dock att endast 38 procent av den specialpedagogiska personalen uppger att de i "mycket stor" eller "ganska stor" utsträckning har varit i kontakt med lärare i förskoleklass i samband med lärarens arbete med elevers språkliga utveckling. När det gäller kontakter rörande elevernas matematiska utveckling är motsvarande uppgift så låg som 18 procent. Enkäten 2022 visar även att den specialpedagogiska personalen i mindre utsträckning utformar stödinsatser till elever i förskoleklass jämfört med till elever i lågstadiet.¹⁸

Vad gäller kön ser Skolinspektionen att stödinsatser ofta fördelas ojämnt mellan flickor och pojkar. Enkäten 2022 visar att en större andel pojkar ofta får extra anpassningar och/eller särskilt stöd för sin språkliga och matematiska utveckling. Undantaget är årskurs 3 där en något större andel flickor får stöd för sin matematiska utveckling. Att pojkar ges stöd i större utsträckning än flickor behöver inte innebära ett ojämnt utfall. Det kan dock i skolan finnas normer där förväntningar på olika kön kan få konsekvenser för vem som anses vara i behov av stöd.¹⁹

Arbetet omfattar inte alltid alla elever, vilket utmanar likvärdigheten. I Skolverkets rapport 2021 beskrivs att lärare upplever svårigheter att genomföra garantin med vissa elevgrupper, såsom elever som inte har svenska som modersmål, elever med koncentrationssvårigheter eller funktionsnedsättning.

Skolinspektionen ser också att lärare och specialpedagogisk personal inte alltid använder varandras kompetens för att analysera undervisningen för

¹⁶ Skolinspektionen (2022). Delredovisning II av regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Dnr 2018:8016.

¹⁷ Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning. Dnr SI 2019:6183.

¹⁸ Skolinspektionen (2022). Delredovisning II av regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Dnr 2018:8016.

¹⁹ SPSM (2017). *Genus och specialpedagogik – praktiska perspektiv*. En vetenskaplig antologi från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

att bättre kunna möta elevers olika förutsättningar och behov. Till exempel har sambedömning potential att utveckla lärares fortsatta yrkesutövning.²⁰ Genom att samråda finns möjlighet till ett kollegialt lärande. Kollegialt lärande innebär att kollegor tillsammans strukturerat analyserar, dokumenterar och utvärderar till exempel en undervisningssituation.²¹ Såväl undervisningen som behov av anpassningar och stödinsatser kan analyseras och utvecklas i ett kollegialt lärande. Det innebär att det kollegiala lärandet behöver innefatta personal med specialpedagogisk kompetens och att denna personal med fördel kan stödja lärare i att granska och analysera sin egen undervisning.

Syfte och frågeställning

Granskningens syfte är att bedöma kvaliteten i de samråd inom garantin för tidiga stödinsatser där personal med specialpedagogisk kompetens ska bidra med sin kompetens till skolans arbete med att främja de yngre elevernas språkliga (svenska) och matematiska utveckling. Bedömningarna görs i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier (se bilaga 1).

För att uppfylla granskningens syfte ska följande frågeställning besvaras:

- I vilken utsträckning stödjer personal med specialpedagogisk kompetens, inom ramen för garantin för tidiga stödinsatser, de lärare som undervisar skolans yngre elever så att undervisningen utvecklas och anpassas i syfte att främja elevernas språkliga och matematiska utveckling?

Avgränsning

Granskningen har inte omfattat hur skolans lärare i de aktuella årskurserna använder obligatoriska nationella material för att följa upp elevernas kunskapsutveckling. Denna avgränsning beror på att personal med specialpedagogisk kompetens inte har någon uttalad roll i just detta moment. Av samma skäl ingår inte överföringen av uppföljningen av extra anpassningar i svenska, svenska som andraspråk och matematik.

Denna granskning har fokuserat på det verksamhetsnära arbetet inom ramen för samråden mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. Kvaliteten i huvudmannens och rektorns arbete om förutsättningar har inte bedömts men kan ge förklaringar om varför samrådsarbetet i garantin för tidiga stödinsatser fungerar som det gör på skolan. Granskningen har inte heller omfattat den samlade elevhälsans arbete med till exempel särskilt stöd, eftersom regleringen av garantin

²⁰ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 52 ff.

²¹ Skolverket. Lärportalen. Kollegialt lärande. <<https://larportalen.skolverket.se/artiklar/4-kollegialtlarande>>. Information hämtad 231025.

endast omfattar personal med specialpedagogisk kompetens²² och inte den samlade elevhälsan.

Granskningen har inte omfattat specialskolan eller sameskolan.

Granskningens genomförande

Granskningen har genomförts på 30 grundskolor som har årskurs F–9 och där huvudmännen före verksamhetsbesöket har uppgivit att det finns personal med specialpedagogisk kompetens (utbildad speciallärare eller specialpedagog) med hela eller delar av sin tid avsatt till förskoleklass och lågstadium.

Skolinspektionens bedömning är gjord utifrån granskningens frågeställning och kvalitetskriterier. För att besvara frågeställningen har Skolinspektionen fokuserat på med vilken kvalitet skolorna förbereder och genomför det samrådsarbete som ryms inom garantin för tidiga stödinsatser.

De utvalda kvalitetskriterierna och de respektive motiveringarna har tagits fram med utgångspunkt i Skolverkets rekommendationer (stödmaterial)²³, lärarinformationen i Skolverkets nationella kartläggnings- och bedömningsmaterial samt skolmyndigheternas övriga stödmaterial om garantin för tidiga stödinsatser (se bilaga 1).

Insamlingen av empiri har skett genom intervjuer och dokumentstudier. Inför intervjuerna har relevant information och dokumentation som belyser det specialpedagogiska arbetet för att stödja lärare inom garantin begärts in från respektive huvudman och skolenhet.

Underlag som belyser det specialpedagogiska arbetet för att stödja lärare inom garantin för tidiga stödinsatser har samlats in genom intervjuer. Därför har intervjuer genomförts med:

- skolans personal med specialpedagogisk kompetens (utbildad speciallärare och/eller specialpedagog) med hela eller delar av sin tid avsatt till förskoleklass och lågstadium
- undervisande förskollärare eller lärare i förskoleklass som ansvarar för elevers språkliga och/eller matematiska utveckling
- lärare som undervisar elever i lågstadiet i svenska och/eller svenska som andraspråk och/eller matematik
- rektorn.

För utförligare beskrivning av metod och urvalsprinciper, se bilaga 2. En förteckning över de skolor som har ingått i granskningen finns i bilaga 3. I

²² Den aktuella personalen kan dock ingå i den samlade elevhälsan alternativt arbeta med momenten i garantin för tidiga stödinsatser vid sidan av den samlade elevhälsan.

²³ Skolverket (2022). *Rekommendationer om arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadiet*. Tillgänglig via < <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/rekommendationer/rekommendationer-om-arbetet-med-garantin-for-tidiga-stodinsatser-i-forskoleklass-och-lagstadiet> >. Information hämtad 2022-11-03.

bilaga 5 finns den rättsliga regleringen. Av den förklaras även några centrala begrepp i granskningen.

Det här visar granskningen

I följande kapitel presenteras Skolinspektionens övergripande bedömning och sammanställda resultat. Granskningens iakttagelser är uppdelade i tre avsnitt.

I första avsnittet handlar iakttagelserna om skolornas arbete med att förbereda och organisera samråden så att personal med specialpedagogisk kompetens genom dessa kan bidra i arbetet med att främja de yngre elevernas språkliga (svenska och svenska som andraspråk) och matematiska utveckling.

I andra avsnittet handlar iakttagelserna om skolornas arbete med att genomföra samråd inom ramen för garantin.

Det tredje och avslutande avsnittet rör granskningens övriga iakttagelser.

I förberedelserna för samråd är det viktigt att etablera ett nära samarbete mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens. Det är nödvändigt med en gemensam bild av garantins mål och syfte, dess utmärkande begrepp och vilka moment som faktiskt ryms inom garantin. I det förberedande arbetet ingår att inventera inom vilka delar skolan behöver mer kompetens och att ha en organisation för att ta om hand sådana önskemål. För att det förberedande arbetet ska kunna genomföras på ett bra sätt behöver det finnas ändamålsenliga rutiner för samrådsarbetet. Sådana rutiner kan ge information om vad, hur, när och av vem något ska göras inom garantin.

Att genomföra samråd med hög kvalitet betyder att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens tar stöd i varandras kompetens i arbetet med att bemöta olika elevers förutsättningar och behov. I de delar av garantin där samråd sker reflekterar och analyserar personalgrupperna tillsammans om resultaten av de obligatoriska materialen, vad de har visat, undervisningen, vilket stöd som fungerar för olika elever och vad det är som påverkar elevernas resultat.

En majoritet av skolorna behöver utveckla samrådsarbetet

Sammantaget har Skolinspektionen bedömt att 25 av 30 granskade skolor behöver utveckla sitt arbete avseende det förberedande arbetet och/eller genomförandet av samråd.

Skolinspektionens övergripande bild är att skolorna inte arbetar på ett sådant sätt att personal med specialpedagogisk kompetens, inom ramen för garantin för tidiga stödinsatser, ger lärarna stöd i tillräcklig utsträckning. En konsekvens av detta kan bli att undervisningen inte anpassas och utvecklas för att främja elevernas språkliga och matematiska utveckling på det sätt som garantin syftar till.

Det allra vanligaste är att skolorna behöver utveckla flera centrala delar som gäller förberedelser för samråd. Det gäller för 25 av skolorna. Det

handlar till största del om att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens behöver etablera ett nära samarbete. Samarbetet behöver innehålla samtal om hur det gemensamma arbetet med garantin ska utformas och hur arbetet ska leda till att syftet med garantin uppfylls. I detta behöver lärare och personal med specialpedagogisk kompetens utveckla en samsyn om innebörden i centrala begrepp och målsättningen för arbetet med garantin. Skolorna behöver också fortlöpande arbeta med frågorna vad, hur, när och av vem något ska göras inom garantin, och dessutom arbeta efter skolans rutiner för arbetet med samråd. Däremot har flertalet skolor strukturer för att fånga de behov av kompetensutveckling som personalen identifierar i sitt samrådsarbete.

Vid 23 av skolorna behöver genomförandet av samråd utvecklas och det framkommer tydligast vid den särskilda bedömningen. Här ingår skolor som har låg kvalitet i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier likväl som skolor som behöver utveckla någon enstaka del för att höja sin kvalitet. Det handlar ofta om att de lärare som har genomfört de nationella materialen gallrar resultatet innan samråd med personal med specialpedagogisk kompetens äger rum. Då finns en risk att inte alla elever där det finns en indikation på att kriterierna för bedömning av kunskaper i svenska, svenska som andraspråk eller matematik omfattas. Nästan lika vanligt förekommande är att skolorna behöver utveckla det samrådsarbete som handlar om att planera och följa upp stödinsatser. Några skolor behöver utveckla sitt arbete med samråden så att det bidrar till att undervisningen utvecklas. En handfull skolor behöver utveckla sitt arbete så att det blir mer likvärdigt mellan ämnen, men också mellan förskoleklass och årskurs 1 och 3.

Arbetet med att förbereda för samråd

Resultatet för granskningens första område är att endast fem verksamheter bedöms bedriva ett arbete inom detta område som motsvarar hög kvalitet i enlighet med Skolinspektionens framtagna kvalitetskriterier.

Skolinspektionen har bedömt att 25 av 30 skolor behöver utveckla det förberedande arbetet.

Skolinspektionens övergripande bild är att skolorna inte i tillräckligt hög utsträckning har sett till så att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens har etablerat ett nära samarbete i arbetet med garantin. Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens behöver tillsammans sätta sig in i arbetet och skapa sig en god kännedom om garantin samt kunskap om hur den ska genomföras.

På de flesta skolorna saknas en gemensam förståelse för garantins syfte och mål. Att utveckla en samsyn om målsättning innebär att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens är överens om vad arbetet med garantin ska leda till på skolan. Vid majoriteten av skolorna finns inte heller en samsyn om de begrepp som särskiljer garantin från det övriga arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd.

Skolans personal behöver ha en gemensam bild av hur arbetet med samråden ska ske. Det kan till exempel handla om att klargöra när lärare och specialpedagogisk personal ska samråda och hur det ska gå till. En majoritet av skolorna behöver utveckla ändamålsenliga rutiner för arbetet med garantin för tidiga stödinsatser. De rutiner som Skolinspektionen genom dokumentation och intervjuer tagit del av rymmer ibland samråd vid den särskilda bedömningen av de elever som uppvisar indikation, men övrigt samrådsarbete saknas oftast.

För att kunna bedriva samråd med god kvalitet är det viktigt att bygga kapacitet. Av det skälet är det viktigt att personalen har möjlighet att identifiera och föreslå kompetensutvecklingsinsatser på garantins område. Ungefär hälften av de granskade skolorna har strukturer för att ta hand om de kompetensutvecklingsbehov som personalen fångar och uttrycker.

Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens har sällan etablerat ett nära samarbete

Vid ungefär två tredjedelar av de granskade skolorna har inte ett nära samarbete mellan lärare och personal med specialpedagogisk kompetens etablerats om hur de ska förbereda sig för att samråda inom garantin för tidiga stödinsatser. Här saknas också en gemensam förståelse för de begrepp som styr och utmärker garantin från det arbete skolan gör i övrigt om extra anpassningar och särskilt stöd. De begrepp som är av central betydelse är begreppen "visa indikation", "särskild bedömning" och "samråd" (se bilaga 5). På skolor där ett nära samarbete är etablerat finns inte alltid en gemensam begreppsförståelse. Vi ser dock att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens som har ett nära samarbete ofta har utvecklat en sådan förståelse.

Vid några skolor drivs arbetet av eldsjälär

Vid en knapp tredjedel av skolorna har lärare och personal med specialpedagogisk kompetens etablerat ett nära samarbete som handlar om hur de ska samråda inom ramen för garantin. Även om flera av dessa skolor bedriver ett samrådsarbete av genomgående god kvalitet behöver några av dem utveckla sina rutiner.

Det finns exempel på skolor där det nära samarbetet kan förklaras av att det finns "eldsjälär" bland personalen, vilket betyder att arbetet med samråd vilar på enskilda personer. Även om samarbetet i dessa fall kan bedömas som nära finns en uppenbar risk för att det blir personberoende. Ett personberoende arbete riskerar att upphöra om personen som bär arbetet slutar på skolan.

Utmärkande för skolorna där ett nära samarbete förekommer är att personalen vid dessa skolor identifierar och föreslår kompetensutvecklingsinsatser inom garantins område. Vid skolorna finns exempel på kompetensutveckling som är mycket nära knuten till arbetet med garantin. På en skola arbetar man exempelvis med att öka sin

kompetens om att bedöma indikation när elever med annat modersmål än svenska genomför de nationella materialen. På skolor utan detta nära samarbete identifierar personalen kompetensutvecklingsbehov och föreslår kompetensutvecklingsinsatser i lägre uträkning.

På skolor saknas en gemensam förståelse för garantins syfte, mål och utmärkande begrepp

Syftet med garantin är att elever som har behov av stöd tidigt ska få de stödinsatser som behövs för att de ska nå de kriterier för bedömning som ska uppnås i ämnena inom garantin. Vid ungefär två tredjedelar av de granskade skolorna är inte garantins syfte och mål fullt ut delat, känt och förankrat hos personalen. Vid samma skolenhet kan personalen beskriva garantins målsättning som: "att alla ska klara målen", "rätt stöd i rätt tid" eller "att alla elever ska uppnå sin fulla potential". Även om dessa uppfattningar kan verka snarlika så finns ändå betydande skillnader. "Att alla elever ska uppnå sin fulla potential" pekar exempelvis mot att syftet med garantin förstås som att garantin handlar om alla skolans elever och att de ska nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.

De begrepp som är utmärkande för garantin, "indikation", "särskild bedömning" och "samråd"²⁴, är i väldigt liten omfattning kända, implementerade och använda på de granskade skolorna. Vid fyra av fem av de granskade skolorna saknas en gemensam förståelse av begreppen. Den osäkerhet om garantins syfte och mål som granskningen visar avspeglas tydligt i den låga kunskapen om begreppen. Om kunskap om begreppen saknas finns en stor risk att arbetet med garantin inte alls blir så som det är tänkt. Ifall personalgrupperna inte har kännedom om vad särskild bedömning i samråd är så är det uppenbart att det riskerar leda till att det inte heller sker någon särskild bedömning av god kvalitet. Vid de granskade skolorna kan det i några fall finnas en samsyn om något enstaka begrepp. I intervjuer förs ibland resonemang om begreppens troliga innebörd och ofta används begreppen mer och mer varefter intervjuerna fortskrider. Exempelvis används "samråd" för att beskriva många olika typer av planerade och oplanerade möten.

På var femte skola har lärare och personal med specialpedagogisk kompetens en samsyn om garantins begrepp samt syfte och målsättning för garantin. På skolor i den gruppen används ibland andra begrepp som ersättning för garantins begrepp, men på ett sådant sätt att personalen har en samsyn om dess innebörd. En skola beskriver hur de under pedagogiska möten har pratat om begreppen och att de finns med i arbetet med kartläggningen. Lärarna säger också att de inte riktigt använder begreppen utan mer har pratat utifrån färgkoder, de som är på gränsen är blå eller gula och det är dem som lärarna tar upp med personal med specialpedagogisk kompetens.

²⁴ 3 kap. skollagen.

Skolorna saknar ofta rutiner för samråd

Av den dokumentation som skolorna har skickat in och av intervjuerna framkommer samstämmigt att endast en femtedel av de granskade skolorna har skriftliga rutiner där samråd vid garantins alla moment finns med. Däremot har två tredjedelar av skolorna skickat in dokumentation som innehåller rutiner endast för genomförandet av de nationella materialen. Rutiner för hur lärare ska samråda med personal med specialpedagogisk kompetens finns alltså med i betydligt lägre utsträckning.

Rutinerna innehåller sällan information om roller, ansvar, beskrivningar av upplägg, hur lärare och specialpedagogisk personal ska samråda, stödjande frågor och liknande. Det allra vanligaste är att rutinerna är i form av någon typ av kronologisk lista över moment eller årshjul och att fokus ligger på när kartläggningmaterial och bedömningsstöd ska genomföras. De skriftliga rutinerna är, i nästan samtliga fall, knapphändiga.

“Skolan har inte några bra rutiner, utan lärarna pratar med specialpedagogen i korridoren”

På en del skolor, som saknar rutiner för genomförandet av garantin, utformar och utvärderar lärarna själva stödet med liten eller ingen samverkan med personalen med specialpedagogisk kompetens. Ibland är det först när det visar sig att stödet inte fungerar som lärarna tar upp frågan om utformning av stödet med den specialpedagogiska personalen. På en del skolor är samråd med personal med specialpedagogisk kompetens något som läraren själv får efterfråga vid behov och inte ett samarbete som är organiserat av skolan. Exempelvis beskriver personalen vid en verksamhet rutinerna som att skolan inte har några bra rutiner som personalen följer, utan lärarna pratar med specialpedagogen i korridoren. Det finns inga rutiner om gången. Det finns ingen information om hur det ska göras. Personalen uppges få bygga upp sitt eget sätt att arbeta.

På skolorna där Skolinspektionen har bedömt att rutinerna behöver utvecklas är det också vanligt att de inte har förändrats över tid. Det har framgått när Skolinspektionen inför besök har bett skolorna att redogöra för ändringar i arbetet med garantin som nyligen har gjorts. I de fall som förändringar har genomförts gäller det sällan ändrade rutiner. Av detta framträder en bild av att skolorna inte har uppmärksammat att samrådsarbetet saknas i rutinerna och att sådana rutiner skulle behövas.

Behov av kompetensutveckling fångas ofta vid skolorna, men inte alltid inom garantins område

Att förutsättningar i form av tillräcklig kompetens finns på plats bidrar till kvalitet när personalen samråder. I granskningen har vi undersökt i vilken utsträckning lärare och personal med specialpedagogisk kompetens själva identifierar behov av och föreslår kompetensutvecklingsinsatser på garantins område. Vid hälften av de granskade skolorna har inte personalen identifierat eller föreslagit kompetensutvecklingsinsatser kopplade till garantin för tidiga stödinsatser. Vid ungefär hälften av de granskade skolorna saknas också strukturer som möjliggör för personalen att föreslå olika typer av kompetensutvecklingsinsatser som de identifierar när de samråder. Det är i regel inte tydligt vem man ska vända sig till med sådana förslag. Den kompetensutveckling som personalen nämner att de har tagit del av vid dessa skolor är mer övergripande satsningar som läslyftet, sådan kompetensutveckling som huvudmannen erbjuder alternativt som initierats av kollegor med utvecklingsuppdrag.

Vid hälften av skolorna finns möjligheter för personal att i samband med samrådsarbetet föreslå kompetensutvecklingsinsatser. Det är vanligt att behoven beskrivs för en biträdande rektor eller personal med specialpedagogisk kompetens som sedan för förslagen vidare i organisationen. Oftast genomförs också den kompetensutveckling som personalen identifierar och efterfrågar.

Personalen efterfrågar oftast kompetensutvecklingsinsatser med anknytning till undervisning i ämnet svenska. Det är väsentligt vanligare än något annat. Kompetensutveckling som rör undervisning i svenska som andraspråk och matematik efterfrågas på cirka hälften så många skolor, och i samma utsträckning efterfrågar skolorna kompetensutveckling som handlar om arbetet med garantin i förskoleklassen, barn med funktionsnedsättning och generell didaktisk kunskap för att utforma lektioner och undervisning med kvalitet. Vid enstaka skolor förekommer att personal efterfrågar och/eller får kompetensutveckling om garantin (förutom förskoleklassen). Kompetensutveckling som rör specialpedagogik, extra anpassningar eller kollegialt lärande inom ramen för genomförandet av garantin efterfrågas även det vid enstaka skolor.

Tyngdpunkten på de kompetensutvecklingsinsatser som efterfrågas och genomförs ligger alltså på mer kompetens med anknytning till undervisningsämnena som sådana, inte aspekter som har att göra med det praktiska arbetet med garantin inklusive samråd.

Personalens samråd är sällan av hög kvalitet

Resultatet för granskningens andra område, kvaliteten i genomförandet av samråd, är att sju verksamheter bedöms bedriva ett arbete som motsvarar hög kvalitet i enlighet med Skolinspektionens framtagna kvalitetskriterier.

Skolinspektionen har bedömt att skolorna behöver utveckla hur samråd går till vid 23 av 30 verksamheter.

Två tredjedelar av skolorna behöver utveckla sitt arbete med att analysera resultaten av de nationella materialen. Arbetet med att samråda om särskild bedömning riskerar vid en del skolor att inte omfatta alla elever som har uppvisat indikation, vilket riskerar att leda till att garantins syfte inte nås.

Hälften av skolorna behöver utveckla hur de samråder för att planera och följa upp stödinsatser. Lärares och personal med specialpedagogisk kompetens arbete med att utveckla stöd och extra anpassningar är ofta inriktat på generella extra anpassningar och sällan på stödinsatser kopplade till elevers ämnesspecifika utmaningar.

Hälften av skolorna behöver utveckla arbetet så att det blir likvärdigt mellan ämnena. Fokus för stödinsatser ligger på svenska, särskilt läsning. Vid en tredjedel av skolorna behöver likvärdigheten bli större mellan förskoleklass och årskurs 1 och 3. I regel är det arbetet i förskoleklass som bedrivs med lägre kvalitet.

Arbetet med samråd kan användas för att fördjupa förståelsen och ge fler inspel om hur undervisningen kan förbättras. Granskningen visar att samråd oftare fokuserar på att identifiera elever med stort behov av stödinsatser, utforma generella extra anpassningar och att identifiera elever som ska erbjudas stöd utanför klassrummet.

En majoritet av de granskade skolorna behöver utveckla arbetet med att analysera resultaten av de obligatoriska materialen

Två tredjedelar av skolorna genomför enligt Skolinspektionens bedömning en analys av de obligatoriska materialen med låg kvalitet. Vid över hälften av de skolor som ingår i granskningen har lärarna själva gallrat bort elever som uppvisar indikation innan de samråder med personal med specialpedagogisk kompetens. Det kan leda till att samrådsarbetet inte omfattar alla elever som uppvisar indikation. Detta förekommer i såväl förskoleklass som årskurs 1 och årskurs 3, men är vanligast i förskoleklassen.

“Lärarna väljer ut vilka elever de vill samråda om och det är de riktigt svåra eleverna”

På en skola uppger lärarna exempelvis att de har valt ut vilka elever de ska samråda om innan de träffar personal med specialpedagogisk kompetens. Lärarna säger att de tillsammans med sina lärarkollegor plockar ut elever och lyfter dem till personal med specialpedagogisk kompetens. Vid en annan skola beskriver lärarna ett liknande arbetssätt. Lärarna väljer ut vilka elever de vill samråda om och det är de riktigt svåra eleverna. Dessa elever väljs ut i tillsammans med lärarkollegorna.

Det framgår att den särskilda bedömningen ofta fokuserar på de elever som lärare befarar inte ska klara gällande kriterier för framtida måluppfyllelse i ämnena. Dessa elever är ofta kända redan innan de nationella materialen har genomförts. Det riskerar att leda till att elever med mindre tydliga stödbehov inte får det tidiga stöd de behöver. Personalen på skolor som bedöms ha en låg kvalitet i sitt arbete med den särskilda bedömningen har i regel inte etablerat ett nära samarbete, de saknar samsyn om garantins begrepp, syfte och mål samt saknar rutiner för arbetet med samråden.

Samråd för att analysera resultaten av de obligatoriska materialen organiseras på olika sätt

Granskningen visar att skolornas samråd för att analysera det som har framkommit i de obligatoriska materialen ser ut på många olika sätt. Det finns några exempel på skolor som har skapat egna separata rutiner för detta arbete och skolor som har planerat in det i befintliga strukturer, exempelvis klasskonferenser eller liknande. För en sådan bedömning krävs att de personalgrupper som ska vara med finns på plats och att analysen utgår från vad som har framkommit i de nationella materialen. För att arbetet ska kunna ske med hög kvalitet behöver arbetet dessutom utgå från såväl grupp- som individnivå och gärna utifrån förberedda frågor som stöd för analysen.

“Personalen hann inte gå igenom alla elever som visat indikation, utan fastnade vid de som behövde särskilt stöd”

En tredjedel av skolorna uppger att samråd vid särskild bedömning sker helt eller delvis inom ramen för större gemensamma möten. Ofta äger sådana möten rum en gång per termin då personalen samlas för att analysera samtliga elever utifrån flera olika underlag. Dessa möten kan kallas mitterminskonferenser, analysmöten, elevkonferenser eller liknande. Ett typiskt sådant möte är mellan 1–2 timmar och omfattar samtliga elever i en årskurs och ibland alla elever i ett helt stadium. På dessa möten är, förutom lärare och personal med specialpedagogisk kompetens, även andra delar av elevhälsan och representanter från skolledningen ofta med. Dessa möten handlar vanligen om en bredd av frågor och för att analysera eventuella stödbehov, och andra typer av behov, finns fler olika typer av underlag. Det finns en risk att dessa möten inte räcker till för att rymma den särskilda bedömningen av alla elever som uppvisar indikation. Det framkommer att den tid som avsätts för mötena ofta upplevs som knapp i förhållande till det omfattande innehållet. Om det saknas tillräckligt med tid riskerar arbetet med särskild bedömning att inte ha rätt fokus och den avsedda effekten av detta arbete går då förlorad. Vid en skola beskriver personalen exempelvis att de vid den senaste klasskonferensen inte hann

gå igenom alla elever som har visat indikation, utan de fastnade vid de elever som behövde särskilt stöd.

Att använda olika perspektiv och frågor utmärker hög kvalitet i analysarbetet

Vid en fjärdedel av skolorna samråder personalen enligt Skolinspektionens bedömning med god kvalitet i sitt arbete med särskild bedömning. Här ser vi att lärare, förskollärare och personal med specialpedagogisk kompetens tillsammans analyserar resultaten utifrån flera olika perspektiv.

Grupperspektivet handlar om att identifiera mönster på gruppnivå och leder till samtal om hur undervisningen kan behöva förändras.

Individperspektivet handlar om att tillsammans avgöra om och vilket stöd en viss elev kan behöva utifrån vad materialet har visat. Det kan handla om såväl extra anpassningar i undervisningen som att eleven bedöms ha mer omfattande stödbehov, vilket gör att eleven kan vara i behov av särskilt stöd.

Inför samråd vid särskild bedömning har personalen vid dessa skolor tagit del av elevernas resultat så att alla inblandade har en god förståelse. Till sin hjälp har de på en del av dessa skolor hjälp av frågor som såväl undervisande personal som personal med specialpedagogisk kompetens förberett inför den särskilda bedömningen. En förberedd sådan fråga kan exempelvis handla om vilka risker läraren ser ur ett grupperspektiv efter resultaten.

Otydligt hur samråd används för att planera och utvärdera stöd på många skolor

Granskningen visar att samråd för att utforma och följa upp stöd inom garantin håller låg kvalitet vid knappt hälften av de granskade skolorna.

Vid mer än hälften av skolorna är det tydligt att samråd som handlar om vilket stöd som fungerar för elever vars stödbehov har identifierats genom de nationella materialen äger rum i ordinarie strukturer om extra anpassningar och särskilt stöd. Ofta handlar det om att lärare och personal samverkar vid veckovisa klasskonferenser eller vid återkommande möten med delar eller hela elevhälsan. Det är på en del skolor otydligt hur väl en sådan organisation svarar upp mot de intentioner som finns med att samråda när det gäller att utveckla och följa upp extra anpassningar inom ramen för garantin. Exempelvis framkommer att på många skolor är samråd om stödinsatser uteslutande inriktat mot elever som har stora stödbehov och är kända sedan tidigare. Det gör att arbetet snarare kan komma att handla om särskilt stöd än extra anpassningar i den ordinarie undervisningen. Vid några skolor arbetar lärarna i stor utsträckning själva med att ta fram extra anpassningar och att följa upp dessa. Arbetet med att samråda för att utveckla extra anpassningar för de elever som har uppvisat indikation riskerar därför att bli begränsat.

Det är vanligt att stöd fokuserar på form snarare än innehåll

Det är betydligt vanligare att det stöd som diskuteras i samråd handlar om form (hur) än innehåll (vad). Generella stödinsatser och anpassningar är alltså mycket vanligare än ämnesspecifika. Med generella anpassningar menas exempelvis användandet av bildstöd, utskrivet schema på bänken eller extra tydliga instruktioner. Den möjlighet att använda materialen för att skaffa detaljerad kunskap om en elevs utmaningar i delar eller aspekter inom matematik eller svenska respektive svenska som andraspråk och på den grunden ta fram extra anpassningar nyttjas i betydligt mindre utsträckning. Det avspeglas i få exempel på extra anpassningar med tydlig anknytning till ämnesspecifika utmaningar.

Vid några av de granskade skolorna uttrycker lärare att de saknar stöd av personal med specialpedagogisk kompetens som rör just ämnesspecifika anpassningar och utveckling av undervisningen. Vid en skola uppger lärare exempelvis att de inte pratar med specialläraren om undervisningen i ämnet särskilt mycket, utan att det är något de pratar om i lärarkollegiet. Den specialpedagogiska kompetensen föreslår däremot generella anpassningar. Det saknas alltså ofta ett perspektiv på att den bedömning som lärare och specialpedagogisk personal gör tillsammans av elevernas prestationer kan öka lärarens kompetens och därmed undervisningen i sig. Granskningen visar att på de skolor där samråd för särskild bedömning och för att utforma och utvärdera stödinsatser genomförs med god kvalitet så sker också samtal med fokus på undervisningsutveckling.

“Lärarna uttrycker att de saknar stöd som rör ämnesspecifika anpassningar och undervisningen i ämnet”

Ett vanligt stöd är specialpedagogiska insatser utanför klassrummet under en avgränsad tid. Som enskild lästräning eller lästräning i en mindre grupp. Ibland samråder lärare och personal med specialpedagogisk kompetens för att välja ut vilka elever som ska erbjudas detta stöd, men det förekommer också att personalen med specialpedagogisk kompetens själva sorterar ut dessa elever utan att samråda med lärare innan. Granskningen visar att det oftast är den specialpedagogiska kompetensen på skolan som också står för genomförandet av den här typen av stödinsatser och att de i mycket liten utsträckning är något som lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samtalar om eller som lärare har insyn i. Det som händer utanför klassrummet, och som personal med specialpedagogisk kompetens ansvarar för, diskuteras alltså sällan med undervisande lärare.

Samma bild som ges av arbetet med att utforma stödet är också giltig för uppföljningen. Ofta sker uppföljningen i kända och etablerade rutiner, som klasskonferenser eller liknande.

För att stödinsatser ska bli så effektiva som möjligt behöver de kontinuerligt följas upp i samråd och, vid behov, justeras. Uppföljningen i förskoleklass sker ofta fortlöpande, men ibland äger uppföljningen rum endast i nära anknytning till att eleverna ska börja lågstadiet. Arbetet med att följa upp extra anpassningar sker ofta kontinuerligt på lågstadiet.

Skolornas analyser utifrån kön används sällan för att utveckla undervisningen

En majoritet av skolorna uppger att de analyserar vad som har framkommit i de obligatoriska materialen och insatt stöd utifrån kön. Trots att några skolors analyser visar mönster kopplade till kön saknar granskningen exempel på att undervisningen har anpassats efter vad analyser efter kön har visat, eller att sådana frågor har diskuterats. Skolorna redovisar en splittrad bild av vad analyserna visar. Det förekommer exempelvis att analysen visar att pojkar presterar bättre och mer sällan behöver stöd i matematik samtidigt som det omvända gäller i svenska.

Mot bakgrund av att granskningen har visat att det inte är ovanligt att endast elever med mycket tydliga stödbehov tas upp i samråden, ingår endast ett fåtal elever i skolornas analyser utifrån kön. På skolor som uppger att få elever visar indikation syns i regel inga mönster utifrån kön. Skolorna uppger ofta att det mer är en fråga om individer och deras skiftande förutsättningar och behov. Om analys utifrån kön inte tydligt omfattar alla elever som har uppvisat indikation kommer analysen att utgå från ett begränsat material, vilket kan leda till att analysen blir bristfällig.

Övriga iakttagelser som påverkar kvaliteten när lärare och specialpedagogisk personal samråder

Resultat från kartläggningsmaterialen används ibland för att utvärdera förskolors kvalitet

På några skolor efterfrågar huvudmannen skolornas resultat efter att kartläggningsmaterialen har genomförts. Dessa resultat används i enstaka fall för att bedöma kvaliteten på förskolornas arbete. Tanken är att om få elever har bedömts uppvisa indikation så har förskolorna haft ett arbete av god kvalitet. Vid en skola uppger exempelvis personal från förskoleklass och personal med specialpedagogisk kompetens att resultaten från de obligatoriska materialen rapporteras in till huvudmannen och sedan lämnas över till förskolan i syfte att ge återkoppling på förskolans arbete.

I intervjuerna framkommer vid några skolor att personalen ser på de obligatoriska materialen mer som "prov" som syftar till att få en lokal bild av läget än som ett material för att tidigt identifiera elever som visar indikation på att behöva någon form av stödinsats.

Vissa skolor använder de obligatoriska materialen för att identifiera elever som behöver extra utmaningar

Ett syfte med kartläggningsmaterialen i förskoleklass är att identifiera elever som behöver extra utmaningar för att nå så långt som möjligt.²⁵ I informationen till bedömningsstöden i åk 1 står det även att materialet kan visa att en elev har kommit längre i sin kunskapsutveckling och behöver ytterligare stimulans.²⁶ Vid några skolor samråder lärare och personal med specialpedagogisk kompetens för att identifiera elever som bedöms behöva extra utmaningar. Vid en skola uppger en specialpedagog att det är lätt att fokusera på de 25 procent som har det jättesvårt men att bedömningsstödet också ger kunskap om de elever som har kommit särskilt långt. Det gör att skolan kan fokusera även på dessa elever och hur skolan ska stimulera dem vidare i sin kunskapsutveckling.

²⁵ Material för förskoleklassen: *Hitta språket* (Skolverket 2022, dnr 2019:567) och *Hitta matematiken* (Skolverket 2022, dnr 2019:568).

²⁶ Material för lågstadiet: Nationellt bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling (Skolverket 2022, dnr 2019:563) och Nationellt bedömningsstöd i taluppfattning (Skolverket 2022, dnr 2019:564).

Avslutande diskussion

Garantin för tidiga stödinsatser trädde i kraft hösten 2019. Garantin avser att öka likvärdigheten och stärka skolornas arbete med att utveckla elevernas kunskaper inom svenska, svenska som andraspråk och matematik.²⁷

Av Skolverkets senaste lägesbedömning 2023 framgår att det finns långvarigt tydliga skillnader mellan olika årskurser när det kommer till hur många elever som har särskilt stöd beslutat genom åtgärdsprogram. I årskurs 6 är andelen elever med åtgärdsprogram betydligt större än i årskurs 1 eller årskurs 3, vilket indikerar att skolorna behöver identifiera behov av stödåtgärder och sätta in stöd tidigare än vad som sker i dag.²⁸ Trots att garantin för tidiga stödinsatser har tillämpats sedan fyra år med syftet att tidigarelägga riktat stöd till elever som kan få svårt att nå målen, har dessa skillnader mellan olika årskurser bestått.²⁹

Skolinspektionen har i sitt uppdrag att följa upp och utvärdera garantin för tidiga stödinsatser sett att de delar som handlar om att uppmärksamma elevers stödbehov tycks fungera bättre än de delar som handlar om att se till att eleverna får det stöd som de är i behov av. Skolinspektionen har i tidigare granskning sett att lärare kan sakna stöd av personal med specialpedagogisk kompetens när de bedömer elevernas kunskapsutveckling. Det kan leda till att elever med stödbehov inte identifieras och får det stöd som de behöver.

I den här granskningen har vi fokuserat på de moment inom garantin som handlar om att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens ska samråda för att se till att eleverna får det stöd de behöver. Personal med specialpedagogisk kompetens ska delta i arbetet med de särskilda bedömningarna av elevernas kunskapsutveckling samt vid planering, utformning och uppföljning av stödinsatser (extra anpassningar).³⁰

Granskningen visar att skolornas arbete för att lärarna ska få stöd av personal med specialpedagogisk kompetens inom arbetet med garantin för tidiga stödinsatser behöver utvecklas. Det handlar både om att personalen inte i tillräcklig utsträckning samråder för att identifiera elever med stödbehov, och att i samråd utveckla och följa upp stödinsatser. Med det finns en risk att undervisningen inte anpassas och utvecklas för att främja alla elevers språkliga och matematiska utveckling på det sätt som garantin syftar till.

²⁷ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 21–22.

²⁸ Skolverket (2023). Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023. Rapport 2023:9, s. 25.

²⁹ Skolverket (2023). Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023. Rapport 2023:9, s. 26.

³⁰ Regeringens proposition. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser*. Prop. 2017/18:195, s. 57.

I granskningen ingår enbart skolor där personal med specialpedagogisk kompetens har hela eller delar av sin tjänst i förskoleklass eller på lågstadiet. Ur det perspektivet har de granskade skolorna haft möjlighet att organisera arbetet så att personalen har kunnat samråda enligt garantins intentioner. Trots ett positivt urval av skolor visar granskningen på betydande utvecklingsbehov av samrådsarbetet inom garantin vid en majoritet av skolorna. Det finns därmed stor risk för att lärarna inte heller vid andra skolor får specialpedagogiskt stöd i enlighet med garantins intention. I förlängningen kan det leda till att elever i behov av stödinsatser får adekvat stöd först i senare årskurser, eller inte alls.

Det är oroande att arbetet inte kommit längre sedan garantin infördes hösten 2019. Skolinspektionens slutredovisning av uppdraget att följa upp och utvärdera garantin i sin helhet kommer att redovisas i december 2024.

De svårbedömda eleverna riskerar att inte få sina behov tillgodosedda

Granskningen visar på två utmaningar kopplade till det specialpedagogiska stödet till lärarna inom ramen för garantin. Den första utmaningen handlar om att den särskilda bedömningen riskerar att inte rymma alla elever som uppvisar indikation på att inte uppnå kriterier för bedömning av kunskaper i årskurs 1 och årskurs 3. Det beror på att lärare innan särskild bedömning tillsammans med personal med specialpedagogisk kompetens äger rum själva har valt ut vilka elever de ska samråda om. De elever som har valts ut är ofta elever som lärarna redan känner stor oro för. Den förstärkning av arbetet med tidiga stödinsatser som garantin syftar till riskerar då att utebli. Garantins syfte är att fånga in en bredare grupp elever (de som uppvisar indikation) än de med mest uppenbara stödbehov. Garantin syftar också till att personalen tillsammans ska arbeta för att utveckla extra anpassningar för elever i en bredare grupp, elever som kanske inte har ett stödbehov som till fullo liknar det som identifieras i det ordinarie arbetet. I stället visar granskningen att elever riskerar att falla bort redan innan den särskilda bedömningen har genomförts, och därför aldrig blir föremål för samråd även om de har visat indikation på behov av stöd.

Den andra utmaningen handlar om hur det specialpedagogiska stödet är organiserat. En tredjedel av skolorna uppger att de samråder helt eller delvis inom ramen för större gemensamma möten som äger rum terminsvis. Dessa möten har ofta ett omfattande innehåll, med risk att samtalen om behoven hos respektive elev inte kan göras särskilt ingående. Även detta leder troligen till att främst elever med mycket tydliga stödbehov får sina behov tillgodosedda. Lärare som Skolinspektionen har intervjuat uppger till och med att tiden endast räcker till för de elever som har mest uppenbara stödbehov.

Gedigna förberedelser är en förutsättning för ett gott specialpedagogiskt stöd till lärarna

För att samråd ska ske med god kvalitet är det förberedande arbetet mycket viktigt. Rektorn behöver ge stöd och skapa förutsättningar för att skolans personal tillsammans ska kunna ha ett arbete som syftar till att möta elevernas varierande förutsättningar och behov på ett inkluderande sätt. Rektorn behöver ta ansvar för att skapa strukturer för ett samrådsarbete för bedömning av elevernas kunskapsutveckling och planering av stödinsatser. Personalen behöver också utveckla en förståelse för garantin.³¹

I en enkät som Skolinspektionen genomförde 2022, med anledning av det pågående regeringsuppdraget, framkom att garantin inte är välkänd bland de lärare som arbetar med garantin. Samtidigt visade enkäten att en stor del av personalen med specialpedagogisk kompetens upplevde sig ha god kännedom om garantin.³²

Det förberedande arbetet inför samråd handlar om att tillsammans skapa en gemensam förståelse för garantin, dess syfte och utmärkande begrepp. I en tidigare granskning om arbetet med kartläggningen och det tidiga stödet i förskoleklass framkom att det ofta saknas en samsyn om garantins begrepp.³³ Den bilden bekräftas och förstärks av denna granskning där fyra av fem skolor saknar en gemensam förståelse av begreppen. De används inte heller när lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samråder. Vid två av tre skolor saknas dessutom en gemensam förståelse av garantins syfte. Granskningen visar att vid skolor där det finns en samsyn om syfte och begrepp bedriver skolorna i regel också ett samrådsarbete som lever upp till Skolinspektionens kvalitetskriterier. Där samsyn och gemensam förståelse för garantins syfte och begrepp saknas behöver däremot ofta även arbetet med det specialpedagogiska stödet till lärare utvecklas.

Granskningen bekräftar även det resultat som framkom i enkäten 2022, gällande att rutiner för vad, hur, när och av vem något ska göras inom garantin inte alltid är på plats. Fyra av fem granskade skolor saknar utförliga rutiner för det specialpedagogiska stödet. Rutinerna som rör arbetet med garantin är ofta mycket knapphändiga och saknar ofta moment i garantin, särskilt de moment som handlar om att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens ska samråda. De inskickade rutinerna innehåller sällan information om roller, ansvar, beskrivningar av upplägg

³¹ Skolverket (2022). *Rekommendationer om arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadiet*. Tillgänglig via < <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/rekommendationer/rekommendationer-om-arbetet-med-garantin-for-tidiga-stodinsatser-i-forskoleklass-och-lagstadiet> >. Information hämtad 2022-11-03.

³² Skolinspektionen (2022). Delredovisning II av regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser. Dnr 2018:8016.

³³ Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning, dnr 400–2019:6183.

för hur lärare och specialpedagogisk personal ska samråda eller stödjande frågor.

Iakttagelserna möter till stor del den riskbild som ligger till grund för granskningen. Rektorn behöver även fortsatt skapa förutsättningar och struktur för samrådsarbetet. I annat fall finns en stor risk att det specialpedagogiska stödet till lärarna kommer att ske sporadiskt, med fel fokus eller att det i värsta fall uteblir.

Ämnesspecifik kompetensutveckling efterfrågas för att utveckla undervisningen

Som en del av den organisatoriska beredskapen för att möta elevernas behov behöver personal med specialpedagogisk kompetens och lärarna identifiera behov av och föreslå kompetensutvecklingsinsatser inom garantins område. För att bygga kapacitet behöver skolan erbjuda nödvändig kompetensutveckling. Vid hälften av de granskade skolorna har personalen inte identifierat eller föreslagit kompetensutvecklingsinsatser kopplade till samrådsarbetet. Med få undantag är det samma skolor som enligt Skolinspektionens bedömning behöver utveckla det specialpedagogiska stödet till lärarna.

Samråd om vilket stöd som fungerar har potential att leda till ett lärande för alla

För att det specialpedagogiska stödet i arbetet med extra anpassningar ska ske med god kvalitet krävs att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samtalar om hur stödinsatserna fungerar för eleverna. Formen för hur detta arbete ska gå till är upp till skolorna att bestämma. Vid hälften av skolorna sker arbetet inom ramen för sedan tidigare etablerade rutiner för stöd- eller elevhälsoarbete. Precis som med det specialpedagogiska stödet till lärarna vid den särskilda bedömningen visar granskningen att arbetet ofta fokuserar på de elever som upplevs ha störst stödbehov.

I granskningen förekommer även några skolor där arbetet med att ta fram och följa upp extra anpassningar utförs av lärarna gemensamt, med mycket begränsat stöd av personal med specialpedagogisk kompetens. Det riskerar att leda till att de extra anpassningarna saknar ett specialpedagogiskt perspektiv och att eleven därmed inte får ta del av stödinsatser av samma kvalitet som om de hade tagits fram gemensamt.

I granskningen ser vi att det främst är generella extra anpassningar som diskuteras. Därmed ger granskningen en bild av att det är ovanligt att ämnesperspektivet får utrymme när personalen samråder om stödinsatser. Det är också vanligt att stöd ges av specialpedagogisk personal enskilt eller till en mindre grupp elever och att det sker utanför klassrummet. När ansvaret för elevernas stödbehov och lärande blir en angelägenhet för bara den specialpedagogiska personalen finns risk att en möjlighet till undervisningsutveckling och ömsesidigt kollegialt lärande går förlorad.

I granskningen uttrycker lärare att de har god inblick i olika generella extra anpassningar av undervisningen, exempelvis bildstöd. Lärarna efterlyser däremot ett samrådsarbete som handlar om hur undervisningen i svenska, svenska som andraspråk och matematik kan utvecklas ur ett ämnesdidaktiskt perspektiv så att undervisningen blir mer effektiv.

Vid många granskade skolor finns tydliga samband mellan arbetet med de olika delarna av garantin för tidiga stödinsatser. Skolor där gemensam förståelse för garantin och dess begrepp samt rutiner för samråd saknas bedriver i regel inte heller ett samrådsarbete av god kvalitet. Samtidigt gäller även det omvända.

Skolor där personalen har satt sig väl in i garantin och där det har skapats en tydlig organisation, inklusive rutiner, lyckas i regel också att nå upp till Skolinspektionens kvalitetskriterier för ett gott samarbete inom garantin för tidiga stödinsatser. Här sker ett fortlöpande arbete där personalen utformar och kontinuerligt följer upp extra anpassningar tillsammans. Det finns också ett fokus på elevgruppens resultat på olika uppgifter i materialen och med det som grund utvecklar personalen undervisningen tillsammans. Skolinspektionen ser exempelvis att lärare och personal med specialpedagogisk kompetens på några skolor tillsammans reflekterar och analyserar resultaten för att fördjupa förståelsen och ge fler inspel om hur undervisningen kan förbättras.

Huvudman och rektorn behöver skapa förutsättningar för samråd

Granskningen visar likheter med en tidigare granskning från 2020 om arbetet med kartläggningsmaterialen och tidiga stödinsatser i förskoleklassen. Båda granskningarna visar att skolorna behöver utveckla sitt samrådsarbete.³⁴

Skolinspektionens övergripande bild är att skolorna inte arbetar på ett sådant sätt att personal med specialpedagogisk kompetens, inom ramen för garantin för tidiga stödinsatser, ger lärarna stöd i tillräcklig utsträckning. Det gäller både arbetet med att tillgodose svårbedömda elevers stödbehov och arbetet med att utveckla och följa upp stödinsatser för elevernas matematiska och språkliga utveckling. För att lärare och specialpedagogisk personal ska kunna samråda med god kvalitet behöver huvudman och rektor ta ansvar för att skapa goda förutsättningar. I Skolverkets rekommendationer syns det tydligt hur skolchefen kan arbeta med sina rektorer på en aggregerad nivå för att styra resurser och erbjuda kompetensutveckling. Rektorn kan även samarbeta med personal med

³⁴ Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning. Dnr SI 2019:6183, s. 6–7.

specialpedagogisk kompetens i syfte att vidareutveckla det systematiska arbetet med garantin inklusive det stöd som dessa ger lärarna.³⁵

³⁵ Skolverket (2022). *Rekommendationer om arbetet med garantin för tidiga stödsatser i förskoleklass och lågstadiet*. Tillgänglig via < <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/rekommendationer/rekommendationer-om-arbetet-med-garantin-for-tidiga-stodinsatser-i-forskoleklass-och-lagstadiet> >. Hämtad 2022-11-03.

Referenser

Regeringens proposition (2017/18:195). *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser.*

Skolinspektionen (2016). *Skolans arbete med extra anpassningar – kvalitetsgranskningsrapport.* Dnr 2015:2217.

Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen.* Dnr SI 2019:6183.

Skolinspektionen (2022). *Delredovisning II av regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera. Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser.* (U2018/03700/S (delvis) och U2018/03704/S, Utbildningsdepartementet). Dnr 2018:8016.

Skolverket. Lärportalen. Kollegialt lärande. Tillgänglig via <<https://larportalen.skolverket.se/artiklar/4-kollegialtlarande>>. Information hämtad 231025.

Skolverket (2021). *Uppföljning av obligatoriska kartläggningsmaterial i förskoleklass och bedömningsstöd i årskurs 1.* Rapport 2021:8.

Skolverket (2022). *Rekommendationer om arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadiet.*

Skolverket (2022). *Särskilt stöd i grundskolan – Läsåret 2021/22.* Sveriges officiella statistik.

Skolverket (2022). *Hitta matematiken.*

Skolverket (2022). *Hitta språket.*

Skolverket (2022). *Nationellt bedömningsstöd i läs- och skrivutveckling.*

Skolverket (2022). *Nationellt bedömningsstöd i taluppfattning.*

Skolverket (2023). *Skolverkets bedömning av läget i skolväsendet 2023.* Rapport 2023:9.

SOU (2016:59). *På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik.*

SPSM (2017). *Genus och specialpedagogik – praktknära perspektiv.* En vetenskaplig antologi från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

SPSM (2020). *Pdf, del 3, Stödmaterial matematiksvårigheter.*

Tillgänglig via < https://www.spsm.se/globalassets/studiepaket-stodmaterialdelwebbar/matematiksvårigheter/spsm_matte_del3_hr_tillg.pdf>. Information hämtad 231025.

Utbildningsdepartementet (2010). Skollag (2010:800). 3 kap. 4 a § skollagen.

Utbildningsutskottets betänkande 2017/18:UbU10. *Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser.*

Bilagor

Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade utifrån Skolverkets rekommendationer för arbetet med garantin.³⁶

Följande områden granskas:

Förberedelser för samråd inom garantin för tidiga stödinsatser

- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens etablerar ett nära samarbete och samtalar om hur det gemensamma arbetet med garantin ska utformas och hur arbetet ska leda till att syftet med garantin uppfylls.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens identifierar behov av och föreslår kompetensutvecklingsinsatser inom garantins område.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens arbetar tillsammans utifrån organisationens och skolans rutiner och med frågorna vad, hur, när och av vem något ska göras inom garantin.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens utvecklar en samsyn om begrepp och målsättning för arbetet med garantin.

Genomförande av samråd inom garantin för tidiga stödinsatser

- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens tar stöd i varandras kompetens i arbetet med att möta elevernas varierande förutsättningar och behov.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens reflekterar och analyserar tillsammans hur undervisningen har utgått från ett varierat sätt att lära och hur eleverna har fått möjlighet att visa sina kunskaper.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens samtalar om vilket stöd som fungerar för eleven.
- Lärare och personal med specialpedagogisk kompetens analyserar tillsammans resultaten av de obligatoriska materialen utifrån vad det är som påverkar elevernas resultat.

³⁶ Skolverket (2022). *Rekommendationer om arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadiet*. Tillgänglig via < <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/rekommendationer/rekommendationer-om-arbetet-med-garantin-for-tidiga-stodinsatser-i-forskoleklass-och-lagstadiet> >. Information hämtad 231103.

Bilaga 2 Metod och urval

Urval och beskrivning av de granskade skolorna

Granskningen har omfattat 30 grundskolor på skolor som har årskurs F–9. På alla ingående skolor är det säkerställt att det finns personal med specialpedagogisk kompetens (utbildad speciallärare eller specialpedagog), med hela eller delar av sin tid avsatt till förskoleklass och lågstadium. Metoden för urvalet är ett variationsurval som har skett i två steg.

Först har ett urval gjorts med 2 skolor från 10 olika kommuner fördelade på en skola med en offentlig huvudman och en skola med enskild huvudman, tillsammans 20 skolor. Återstående tio skolor är skolor med en offentlig huvudman. Urvalet har eftersträvat en jämn fördelning av skolor utifrån kommungrupp enligt Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) uppdelning och en jämn fördelning av stora, mellanstora och mindre skolor utifrån antal elever som går i skolan.

Skolor som finns med i den enkätstudie som Skolinspektionen gör inom ramen för regeringsuppdraget är undantagna från urvalet. Därtill har skolor som ingick i den första tematiska kvalitetsgranskningen³⁷ inom Skolinspektionens regeringsuppdrag undantagits. Syftet med urvalet är att fånga en variation av skolor där urvalet i viss mån tar hänsyn till skolors olika beskaffenhet (till exempel med avseende på geografisk spridning, huvudmannatyp och storlek). Skolor som har inspekterats under det senaste året har exkluderats från granskningen. Även skolor som deltar i, eller inom ett år före urvalsdragningen har avslutat sin medverkan i, Skolverkets satsning "Samverkan för bästa skola" har exkluderats från urvalet.

I ett andra steg har det säkerställts att utbildad speciallärare eller specialpedagog med hela eller delar av sin tid avsatt till förskoleklass och lågstadium finns anställd på skolan eller i en central funktion hos huvudmannen. Det andra steget har skett via inhämtning av information från de skolor som är utvalda i urvalet i steg ett. Anledning till denna metod är att fokusera på att bedöma kvaliteten i skolor där en förutsättning i garantin för tidiga stödinsatser finns på plats, alltså att det finns tillgång till utbildad speciallärare eller specialpedagog i arbetet med garantin för tidiga stödinsatser i förskoleklass och lågstadium.

Bedömning av kvalitet utifrån kriterier

Granskningens iakttagelser baseras på Skolinspektionens bedömning som har gjorts utifrån kvalitetskriterier för det granskade området. Dessa kriterier är framtagna av Skolinspektionen och specifika för granskningen. Kriterierna är utformade utifrån Skolverkets rekommendationer för arbetet med garantin. Kriterierna baseras på en uttolkning av nationella mål och

³⁷ Skolinspektionen (2020). *Kartläggning och tidiga stödinsatser i förskoleklassen*. Tematisk kvalitetsgranskning. Dnr 400–2019:6183.

riktlinjer samt den forskning som ligger till grund för granskningens problembild.

Skolinspektionens bedömning har sammanställts i beslut som kommuniceras till berörda huvudmän. I denna rapport redovisas en samlad analys av bedömningarna av alla de granskade verksamheterna och andra iakttagelser från granskningen.

Skolinspektionens kriterier för hög kvalitet av det granskade området redovisas i särskild bilaga.

Empiri och insamlingsmetod

Granskningens underlag för bedömning har inhämtats genom intervjuer vid skolbesök, men också genom dokumentstudier. Intervjuerna har protokollförts och verksamheterna har fått möjlighet att kontrollera dessa protokoll för faktafel.

Intervjuer

Skolinspektionens skolbesök genomfördes mellan mars och maj 2023. För varje skolenhet som ingår i granskningen har vi intervjuat undervisande förskollärare eller lärare i förskoleklass, lärare i lågstadiet, personal med specialpedagogisk kompetens samt rektor.

Vid intervjuerna har Skolinspektionens utredare utgått från ett gemensamt intervjustöd, men frågornas formulering och ordning liksom vilka följdfrågor som har ställts har varierat mellan intervjuerna.

Totalt intervjuades 179 förskollärare och lärare samt 111 personal med specialpedagogisk kompetens. Utöver dessa intervjuades även skolans rektor, ibland ersattes eller kompletterades rektorn med en biträdande rektor med ansvar för förskoleklass och lågstadiet.

Dokumentstudier

Inför verksamhetsbesöken har Skolinspektionen begärt in följande dokument av granskade huvudmän:

- Eventuella arbets-/befattningsbeskrivningar för personalen med specialpedagogisk kompetens som har hela eller delar av sin tjänst i förskoleklass och/eller lågstadium.
- Eventuella beskrivningar av arbetet med garantin för tidiga stödinsatser. Exempelvis elevhälsoplan, särskild plan för arbetet med garantin, årshjul etc.
- Eventuella uppföljningar av arbetet med garantin.

Dokumentstudierna har använts som underlag inför intervjuerna och i beslut samt som analysunderlag för den övergripande rapporten.

Analysmetod

Analysen av granskningens iakttagelser utgår från granskningens problembild, som är baserad på forskning och tidigare granskningar på området. Antalet verksamheter och urval är valda för att ge möjlighet att lyfta en bredd av exempel och identifiera mönster.

Vissa bedömningar har kvantifierats för att visa återkommande företeelser i de granskade verksamheterna. De kvantifierade iakttagelserna ger inte en nationell lägesbeskrivning, men den övergripande bilden kan ändå vara relevant för andra verksamheter än dem som har granskats.

Med hänsyn till granskningens kontext kan iakttagelserna användas som grund för analys av andra verksamheter. Därmed ska Skolinspektionens tematiska kvalitetsgranskningar kunna användas som underlag för det lokala utvecklingsarbetet av landets samtliga skolor, verksamheter eller huvudmän.

I den övergripande analysen har iakttagelser från de underlag som har samlats in och bedömningar i Skolinspektionens verksamhetsbeslut sammanställts. Empirin har kategoriserats.

Bilaga 3 Granskade verksamheter

Skola	Huvudman	Lägeskommun
Aspenskolans	Tierps kommun	Tierp
Bergsåkers skola	Sundsvalls kommun	Sundsvall
Bilingual Montessori School of Lund	Stiftelsen BMSL	Lund
Birkaskolan	Mälaröarnas Montessori, ek. för.	Ekerö
Brandströmska skolan	Stiftelsen för Kristen Skolverksamhet	Göteborg
Ede skola	Hudiksvalls kommun	Hudiksvall
Fornuddens skola	Tyresö kommun	Tyresö
Hammerstaskolan	Botkyrka kommun	Botkyrka
Högsåtra skola	Lidingö kommun	Lidingö
Innovitaskolan Visby	Pysslingen Förskolor och Skolor AB	Gotland
Innovitaskolan Östersund	Pysslingen Förskolor och Skolor AB	Östersund
Jens Billeskolans	Bjuvs kommun	Bjuv
JENSEN grundskola Kvarnsjön	JENSEN education college AB	Botkyrka
Kärraskolan F-9	Göteborgs kommun	Göteborg
Lerbäckskolan	Lunds kommun	Lund
Lugnviksskolans	Östersunds kommun	Östersund
Olandsskolans	Östhammars kommun	Östhammar
Oxelöskolan	Oxelösunds kommun	Oxelösund
Ribbaskolan	Jönköpings kommun	Jönköping
Romaskolan	Region Gotland	Gotland
Rödsleskolans F-9	Oskarshamns kommun	Oskarshamn
Skogsängsskolans	Salems kommun	Salem
Stenkulaskolan	Malmö kommun	Malmö
Stora Hammars skola	Vellinge kommun	Vellinge

Strandängsskolan F-9	Båstads kommun	Båstad
Träkvista skola	Ekerö kommun	Ekerö
Vallatorpsskolan	Täby kommun	Täby
Vittra Samset	Vittraskolorna AB	Jönköping
Ängdalaskolan	Ängdala Skolor AB	Vellinge
Ängsdals skola	Ängsdals skolor AB	Malmö

Bilaga 4 Referenspersoner

Namn	Yrkestitel	Arbetsplats
Mara Westling Allodi (a)	Professor i Specialpedagogik, Specialpedagogiska institutionen	Stockholms Universitet
Åsa Elebring (a, b, c)	Undervisningsråd, Enheten för processtöd och specialpedagogik, Skolutvecklingsavdelningen	Skolverket
Anne-Lie Bazzani (a)	Utredare, Statsbidragsenheten	Specialpedagogiska skolmyndigheten
Magdalena Borg (b, c)	Rådgivare, Specialpedagogiskt stöd, Enhet 6	Specialpedagogiska skolmyndigheten
Gunilla Fällman (b, c)	Rådgivare, Specialpedagogiskt stöd, Enhet 2	Specialpedagogiska skolmyndigheten

Kort beskrivning av vad som har ingått i referensuppdraget:

- a) deltagit i utformandet av Skolinspektionens direktiv
- b) deltagit i analysseminarium om preliminära slutsatser
- c) läst och kommenterat tidiga utkast på rapporten.

Bilaga 5 Rättslig reglering

Garanti för tidiga stödinsatser

Skolinspektionens granskning har sin rättsliga utgångspunkt i skollagens regler om en garanti för tidiga stödinsatser i förskoleklassen och lågstadiet och särskilt i de regler som avser samråd med personal med specialpedagogisk kompetens.³⁸

En särskild bedömning av elevers kunskapsutveckling

Det ska göras en särskild bedömning av en elevs kunskapsutveckling i förskoleklassen om det utifrån användning av ett nationellt kartläggingsmaterial finns en indikation på att eleven inte kommer att uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper för årskurs 1 och 3 i svenska, svenska som andraspråk eller matematik. En sådan bedömning ska även göras i lågstadiet i grundskolan om det utifrån användning av ett nationellt bedömningsstöd eller ett nationellt prov i svenska, svenska som andraspråk eller matematik finns en indikation på att eleven inte kommer att uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper för årskurs 1 eller 3.³⁹

Om det efter en sådan bedömning kan befaras att eleven inte kommer att uppfylla de kriterier för bedömning av kunskaper som gäller för den aktuella skolformen ska det skyndsamt planeras sådant stöd som anges i 5 § (extra anpassningar) eller göras en anmälan till rektorn om utredning av behov av särskilt stöd enligt 7 §.⁴⁰

Indikation är ett lägre ställt krav än att det kan befaras att eleven inte kommer uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper. Skillnaden mellan begreppen "indikation" och "befaras" tydliggörs i kartläggingsmaterialet och bedömningsstöden. I förarbetena framhålls att valet av hur bestämmelsen har utformats har skett så att en särskild bedömning ska göras beträffande ett betydligt större antal elever än de som i slutänden kan förväntas vara i behov av en stödinsats. Detta för att säkerställa att inte någon elev som har ett sådant stödbehov förbises. Det är således viktigt att bestämmelsen tillämpas på ett tämligen generöst sätt. Av den anledningen bör det göras en särskild bedömning om det finns något förhållande som gör att det råder en osäkerhet om eleven kommer att nå de kunskapskrav som ska uppnås, utan att det för den skull finns tillräckliga förutsättningar för att anordna exempelvis extra anpassningar. En viktig tumregel, när det gäller frågan om bestämmelsen tillämpas på rätt sätt, bör

³⁸ 3 kap. 4, 4 a, 4 b §§ skollagen (2010:800).

³⁹ 3 kap. 4 § första stycket skollagen.

⁴⁰ 3 kap. 4 § andra stycket skollagen. Det behöver inte göras någon särskild bedömning om förutsättningarna för extra anpassningar enligt 3 kap. 5 § skollagen eller anmälan till rektorn enligt 3 kap. 7 § skollagen redan är uppfyllda. Det ska i så fall skyndsamt planeras extra anpassningar eller göras en anmälan till rektorn enligt dessa bestämmelser (3 kap. 4 § tredje stycket).

vara att det ska vara ett mindre antal elever som får extra anpassningar eller särskilt stöd än det antal elever vars resultat särskilt bedöms.⁴¹

Uppföljning

I slutet av förskoleklassen och i slutet av lågstadiet i grundskolan ska det genomföras en uppföljning av sådant stöd som har getts enligt 5 § (extra anpassningar) i svenska, svenska som andraspråk och matematik. Resultatet av denna uppföljning ska överföras till den lärare som ska ansvara för eleven i nästa årskurs.⁴²

Samråd med specialpedagogisk kompetens

Ansvarig förskollärare eller lärare ska, som huvudregel, samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid en särskild bedömning enligt 4 §, vid planering av stöd som anges i 5 § (extra anpassningar) när det i förskoleklassen eller lågstadiet upptäcks att sådant stöd behöver ges i svenska, svenska som andraspråk eller matematik, och vid uppföljning extra anpassningar.⁴³

Samråd om stödinsatser ska genomföras oavsett om insatserna har föregåtts av en särskild bedömning av elevens kunskapsutveckling eller inte. Samråd ska således ske även beträffande de elever där det direkt kan befaras att eleven inte kommer nå kunskapskraven – antingen utifrån resultatet av användningen av ett nationellt kartläggningsmaterial i förskoleklassen eller utifrån ett nationellt bedömningsstöd eller nationellt prov i lågstadiet eller av andra skäl. På motsvarande sätt bör uppföljning inom ramen för garantin omfatta samtliga i förskoleklassen och lågstadiet vidtagna extra anpassningar i svenska, svenska som andraspråk och matematik, dvs. oavsett i vilket sammanhang behovet av extra anpassningar har upptäckts.⁴⁴

Personal med specialpedagogisk kompetens ska vara ett stöd för ansvarig förskollärare eller lärare, bl.a. vid bedömningen av behovet av stödinsatser hos de elever som befinner sig i gränlandet mellan dem som inte bedöms ha något sådant behov och elever där förutsättningarna för extra anpassningar eller en anmälan till rektorn enligt 7 § redan är uppfyllda. Det är alltså fråga om de mer svårbedömda fallen och även om begreppet "personal med specialpedagogisk kompetens" är relativt brett är det önskvärt att samrådet sker med en specialpedagog eller en speciallärare. De har, genom sin specialistkunskap, som regel bäst förutsättningar att bedöma om en elev är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. I undantagsfall bör samrådet kunna genomföras med någon annan pedagog

⁴¹ Prop. 2017/18:195, s. 46 f.

⁴² 3 kap. 4 a § skollagen.

⁴³ 3 kap. 4 a § skollagen (2010:800). Av bestämmelsen framgår att sådant samråd inte behöver genomföras om den ansvariga förskolläraren eller läraren har specialpedagogisk kompetens. Även om ansvarig förskollärare eller lärare har sådan kompetens är det att föredra att han eller hon ändå samråder med exempelvis en specialpedagog (prop. 2017/18:195, s. 87).

⁴⁴ Prop. 2017/18:195, s. 86.

som har fördjupade kunskaper i specialpedagogik, utan att ha en examen i specialpedagogik.⁴⁵

På vilket sätt samrådet ska genomföras måste avgöras från fall till fall. I vissa situationer kan det vara möjligt att förskolläraren eller läraren gör den särskilda bedömningen och därefter vänder sig till personalen med specialpedagogisk kompetens för att han eller hon ska kunna avgöra om bedömningen framstår som rimlig utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. I andra, mer komplicerade, fall kan det vara nödvändigt att den särskilda bedömningen görs tillsammans med personalen med specialpedagogisk kompetens. Även i fråga om planering måste det sätt på vilket samrådet ska genomföras avgöras från fall till fall. I vissa fall kan det vara tillräckligt att ansvarig förskollärare eller lärare stämmer av med personal med specialpedagogisk kompetens om att den planerade insatsen framstår som adekvat. I andra situationer kan det vara nödvändigt att personalen med sådan kompetens är mer involverad i planeringen.⁴⁶

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Prop. 2017/18:195, s. 54.